

KETUBA'NIN MENŞE'İ: YAHUDİLİKTE EVLİLİK KURUMU ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA*

Yazar: Solomon Zeitlin

Çev: Mehmet Sait Toprak**

Tannaitik edebiyat içinde biz evlilikle ilgili iki vesika buluruz: **Şetar Kidduşin** (שטר קדושין) ve **Ketuba** (כתובה). Bu belgelerin hiçbiri Kutsal Kitap'ta zikredilmez. Kidduşin'deki risâlede bir Mişna: Bir kadın şu üç yoldan biriyle elde edilir: **Kesef** (כסף), **Şetar** (שטר) ya da **Bi'ah** (ביאה)¹.

Bazı bilim adamları Mişnah'da geçen **Ketuba'nın Şetar Kidduşin**'la aynı olduğu görüşüne sahiptirler ve bundan dolayı da onlar **Ketuba'nın** bir evlilik akdinin en kadim şekli olduğuna inanırlar². Bu bakış açısı, Tannaitic edebiyat tarafından taşınır, paylaşılır ve ben bu anlayışın aksi bir görüşün vâkıya daha isabetli uyacağına inanıyorum. **Ketuba** ve **Şetar** her ikisi bir ve aynı şey değildir. **Şetar**, **Ketuba**'dan daha kadim ve önce olan belgedir. Mişna sadece sözkonusu **Şetar** terimini kullanır. Şayet **Şetar** ve **Ketuba** aynı olsa idi, o zaman Mişna neden **Ketuba** yahut **Şetar Ketuba** terimini kullanmamıştır? Tannaitik literatürün tamamında biz **Ketuba**'ya işâret eden ve onu ima eden **Şetar** kullanımını bulamayız. Bizim bulduğumuz tek şey; **Şetar**³ ya da **Sefer**⁴ kelimesinin bazen **Ketuba** teriminin ardından getirilmesidir. Genellikle, **Ketuba**

* Bu çalışma, Solomon Zeitlin'in "The Origin of Ketubah: A Study in the Institution of Marriage" adlı The Jewish Quarterly Review, New Series, C: 24, S: 1 (Haziran 1933)'de 1-7 sayfaları arasında yayımlanan makalesinin İngilizceden yapılan çevirisidir.

** Doç. Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Süryani Dili ve Edebiyatı.
msaittoprak@gmail.com

¹ Kidduşin I, 1: האש נקנת בשלש דרכים... בכסף בשטר ובביאה

² Bkz. L. Epstein, *The Jewish Marriage Contract*, s. 5-31. Bu kitapta, Dr. Epstein, büyük bir marifet ve bilgi birikimini sergilemiş ve sadece kendi sahası olan Talmud'da değil aynı zamanda Rabbinik literatürün sahasının bütününe olan hâkimiyetini göstermiştir. Bu kitap, şüphesiz ki, Talmudik dönemden bu yana Yahudiler arasında gelişen evlilik kurumuna dair araştırmalar içinde en önemli olanıdır. Benim bununla ilgilenmedeki asıl maksadım, sadece Ketuba'nın Rabbinik dönem süresince gelişimi değil, ancak yalnızca Ketuba'nın kökeninin izlerini sürmektir.

³ Talmud, Ket. 104b, שטר כתובה.

⁴ Mişna Yeb. XV, 3. מספר כתובה. Eduy. I, 12. Tos. Eduy., I, 6, Yer. Yeb. 14d, רביית שמאי דרשין מספר כתובה.

terimi sürekli olarak değişmeksizin tannaitik ve amoraik edebiyatta her hangi bir eklenti ve ek almaksızın kullanılmıştır.

Yine de biz, **Şetar** bir **Takkana** değilken, Tannaitik edebiyattan **Ketuba**'nın **Takkana** (תקנה) (=reform⁵, ıslah) gibi/olarak kurumsal hale geldiğini biliyoruz. Üstelik **Şetar Kidduşin** 'gelinin babası tarafından' yazılmış olması icap ederken, **Ketuba** damat tarafından yazılmış olmalıdır. **Şetar Kidduşin**'un ilk zamanlarda, damat tarafından değil de, gelinin babası tarafından yazılması aynı fasılda ikinci Mişna'da "עבד עברי נקנה בכסף ובשטר" [eved 'ivri nikneh b^ekesef uviştar]* (=Yahudi bir köle şu iki yoldan biriyle satın alınabilir: Ya müşteri (alıcı) onu para vermek suretiyle karşılığını ödemek, ya da satıcı satışa ait bir sened imzalar)⁶ şeklindeki ibare tarafından destekleniyor olabilir. Bu yüzden, biz, rahatlıkla ilk Mişna'da bahsedilen **Şetar**'ın, bir kadının üç şekilden biriyle elde edilebileceğinden söz eden yerde, -ki bu yollardan biri **Şetardır**-, kızın babası tarafından yazılması zaruri olan satışa aid bir sened olduğunu varsayabiliriz. İlk dönem Yahudilerinin bu uygulaması, Raguel'in Kızı Sarah'ı Tobit'e verdiği söylenen *Tobit Kitabı* (ספר טוביה)'nda kayıtlı edilen anlatının izlerini taşıyor görünmektedir. Ve Raguel "annesini çağırdı ve ondan bir kitap getirmesini istedi ve o bir arada yaşama yani evlilik akdini yazdı, hatta o Musa'nın şeriatına ve kavline uygun olarak onu (kızını) ona (damadına) eş olarak verdi"⁷.

Nihayet, biz Mişna'nın **Şetar**'dan kastettiği şeyin tamamen **Ketuba**'yla aynı şey olmadığını söyleyebiliriz, çünkü, içinde bir kadının eş olarak alınabileceğinin olduğu bu üç yoldan biri evliliği hukukî kılmak için yeterli idi⁸. Bir **Ketuba** tek başına evlilik bağı kurmak için yeterli değilken, **Şetar Kidduşin** tek başına yasal ve geçerli bir evlilik kurmak için yeterli idi⁹.

Peki **Şetar** ve **Ketuba**, tek/bir ve aynı şey değilse, o zaman **Ketuba** neydi? Mişna, **Kidduşin**'da "Bir kadının eş olarak satın alınmak sûretiyle alınabileceğini" söyler. Bu durum ilk Yahudiler arasında bir adetti. Yakup, Laban'a kızlarıyla evlenmek için hizmeti ve emeği karşılığında bu bedeli ödedi. Benzer şekilde, Davud da, Mikal'ın (מיכל) babası Kral Saul'e kızı karşılığında

⁵ שמעון בן שטח תיקן כתובה לאשה, Tal. Şab. 14b. Krş. Ket. 82b; Tos. Ket. XII, 1; Yer. Ket. 32b.

* Kidduşin I, 2 (Çev.)

⁶ Kidduşin I, 16a. Ayrıca bunu, aynı fasılın, "עבד כנעני נקנה בכסף ובחוקה" şeklinde okuduğumuz üçüncü Mişnasıyla karşılaştır. Kenanlı bir köle bu üç yoldan biriyle eş alabilir: Ya alıcı para ödemek, ya da satıcı bir alışveriş senedi imzalamak, ya da kazanılmış hak ve hukukî yolla בחוקה.

⁷ Tobit VII, 11-14. סַטְרָא קִידוּשִׁין kelimesi İbranca שטר קידושין [Şetar Kidduşin] veya שטר נישואין [Şetar Nisu'in] kullanımları karşılar. Ayrıca krş. Introduction to the Book of Tobit, ed. Charles, s. 184; ve yine Rosenman, Studien z. B. Tobit, Berlin 1894.

⁸ Kid. 8b, ve bunun dışında pek çok yerde.

⁹ אסור לו לאדם שישהא את אשתו אפילו שעה אחת בלי כתובה, B. K. 89a. Rabbiler, bir adamın eşiyle bir saat dahi **Ketuba**'sız yaşayamayacağı görüşüne sahiplerdi, fakat **Ketuba**'sız evliliğin geçersiz olduğunu da hiç düşünmemişlerdi.

100 yüz Filistî'nin sünnet derilerini (ğulfe) başlık parası olarak ödedi¹⁰. Damadın kayınpederine kızı için ödediği para Kutsal Kitap'ta **Mohar (מוהר)** olarak isimlendirilmektedir. Şekem (שֶׁכֶם), Dinah için miktarı belirsiz **Mohar** teklif etti¹⁰. Tevrat şeriatına göre, bir kızı iğfal eden kişinin kızın babasına bakireler için ödenen Mohara eşit miktarda yüksek miktarda ödeme yapması gerekir¹¹. Kısmen okunan (M.Ö. yaklaşık 441'le tarihlendirilen) Elephantine [ελεφαντινη] El yazması papirüste (Miktavey Yav= **מכתבי יב**, Te'ûdot Yav= **תעודות יב**, HaPapyrusim şel Yav= **הפפירוסים של יב**) şöyle geçer: “Bugünden sonsuza değin, o, benim eşimdir ve ben de onun kocasıyım. Ben, kızınız Miftahiya (=מפטחיה) için size toplam 5 şekel verdim”¹².

Kesef kelimesi Mişna'da, Şammai ve Hillel ekolleri tarafından ifadenin antikitesini yansıtacak şekilde tefsir edildi. Yahudi şeriatını literal yorumlayan Şammai ekolü, **Kesef** kelimesinin Mişna'da kendisine işâret edilen gümüşü temsil ettiği fikrini sürdürdüler, bundan dolayı, onlara göre, bir kadını, o zamanın en küçük gümüş birimi olan 1 dinarla ya da bir dinar değeriyle satın almak mümkündü. Yahudi şeriatını ruhuna/espirisine uygun olarak yorumlayan Hillel ekolü, Mişna'daki **Kesef** kelimesinin genelde para anlamına geldiği şeklindeki fikirlerini devam ettirdiler ve böylece, onlara göre de, bir adam, para kıymetine hâiz herhangi bir şeyle bir kadını satın alabilir¹³.

Aynı zamanda bir kadın, sözkonusu kızın babası tarafından yazılan **Şetar**'la, yani bir satış akdi ya da hibe senedi ile eş olarak (satın) alınabilirdi. Tobit hikayesinde, Raguel'in kızı Sarah'ı Tobit'e bir eş olarak verdiği zaman, onun bir kontrat **סוגגראפיה** yazdığından ve bunun tek başına yeterli ve bağlayıcı addedildiğinden söz etmiştik. Bir kızın, bir eş olarak alınabilmesinin üçüncü şekli **ביאה** yani 'usus' idi. Aynı şekilde, eski Roma hukuku, bir kadının **coemptio, confarreatio**, ya da **usus** olmak üzere bu üç yoldan biriyle alınabileceğini şart koşar.

Kadınların toplumdaki statülerinin yükselişine/yükselmesine ilgi duyan Hellenistik dönemdeki ilk Tanna'lar (Tannaim), kendilerini evlilik akdinde bir reform yapmaya girişmekten (bilerek) uzak tutmuşlardır. Önceden, Halaka, boşanma ya da kocasının ölümü halinde zevcenin ekonomik refahını sağlayacak herhangi bir kural koymamıştı. O (kadın), kocasının kapisine ve şımarıklığına

¹⁰ Bkz. 1 Samuel 18: 25.: “Saul şöyle dedi: Davud'a söyleyin ki, Kral düşmanlarından kaçmak için başlık parası olarak yüz Filistinin sünnet derisinden başka bir şey istemiyor. Davud'un Filistilerin eline düşüp öleceğini tasarlıyordu.”

וְאִמְרָה שְׂאֵל כְּדֵר־הַתַּמְרֵי לְדָוִד אֲיִן־חָפֵץ לְמַלְכוֹת בְּמִתְנֵה כִּי בְמִאֵל עָרְלוֹת פְּלִשְׁתִּים לְהִנָּקֵם בְּאִבֵּי הַמַּלְכוֹת וְשְׂאֵל הַשֵּׁב לְהַפִּיל אֶת־דָּוִד בְּיַד־פְּלִשְׁתִּים:

¹⁰ Tekvin 34: 12.

¹¹ Çıkış 22: 15-16.

¹² Bkz. Cowley, *Aramaic Papyri of the Fifth Century B.C.*, 1923, s.44 vd.: s.44 v.d.: “Saul şöyle dedi: Davud'a söyleyin ki, Kral düşmanlarından kaçmak için başlık parası olarak yüz Filistinin sünnet derisinden başka bir şey istemiyor. Davud'un Filistilerin eline düşüp öleceğini tasarlıyordu.”

¹³ מקומה של הלכה בחכמת Kṛṣ. L. Ginzberg, בית שמאי אומרים בדינר ובשוה דינר בית הלל אומרים בפרוטה ובשוה פרוטה. [Mkoma şel halaka be-hokmat Yisrael- Yeruşalayim] Doğru olan yorumun kaydedildiği yer.

maruz kaldı. Hatta erkek öfkelenildiğinde, normalde o (koca) bunu yapmaması gerektiği üzerinde düşüneneğine, kendinden yana en ufak bir tereddüd etmeksizin karısını boşayabilirdi. Bu kötülük ve haksızlığın önüne geçmek için, **Takkana**'yı evlilik kurumuna vazetmiş olan ilk dönem Yahudi din adamları Tanna'lar (Tannaim), **Ketuba** olarak bilenen ve damadın kızın babasına vermek zorunda olduğu 200 zuzimi, boşanma ya da eşinin ölümü halinde kadına geri verilmesi/teslim edilmesi hükmünü getirmişlerdir¹⁴. Bu **Takkana** sadece kısmen durumu ve şartları iyileştirdi, zira kadın, kocasının ölümü yahut ondan boşanması esnasında aldığı 200 zuzimle sadece ekonomik açıdan korundu. Ancak boşanma, koca için hâlâ çok basit mevzu olarak kalmaya devam etti. Filistin Talmudu bu durumu: "והיתה קלה בעיניו לגרשה"¹⁵ [Onun (koca) için, onu (karıyı) boşamak kolaydı] diyerek izah eder.

Kadının statüsünü iyileştirmeyi hedefleyen **Ketuba**'ya ait bu **Takkana**, 200 zuzimi kazanırken/temin ederken karşılaşılan zorluk yüzünden, fakir olanların üzerine balyoz indirilmişçesine yıkım getirdi. Ve bu nedenle, evlilik akdi süresi belli olmayan bir zamana kadar ertelendirdi. Bu durum Talmud'da açıkça ifade edilir¹⁶. Damadın ekonomik yükünü kaldırmak ve aynı zamanda kadının da ekonomik açıdan korunmasını sarsmamak için, Yahudî din adamları Tanna'lar bir adım daha ileri giderek **Takkana**'yı (hükmü)–"damadın kıza (geline) 200 zuzim ödemek zorunda olmadığına, ancak bu parayı işinde kullanmak için elinde tutmasına, ve bunun yerine de, onun (damadın) sahip olduğu bütün servetini, 200 zuzimin teminatı / rehni olarak verdiğini beyan eden bir **Ketuba** belgesi yazması gerektiği"- şeklinde değiştirerek hafiflettiler¹⁷. **Ketuba**'nın bu son haliyle, Yahudi din adamları Tanna'lar kendi zamanlarının koşullarının gerektirdiklerini karşılamışlardı; kadın (zevce) boşanma ya da kocasının ölümü durumunda ekonomik olarak güvenli bir konuma geldi; malî yük damadın omuzlarından kaldırıldı, zira böylece o (damat) da evlilik esnasında 200 zuzim vermekten kurtuldu. Yine de, aynı zamanda boşanma, koca için şimdiki kadar olanlardan daha çok zorlaştırılmıştı. O (koca), bundan dolayı, sadece boşanma zamanında, doğal olarak hızlı bir şekilde kendisine bir boşanmayı temin edecek parayı peşin vermek zorundaydı.

Biz, şimdi Rabbi Meir ve Rabbi Judah arasındaki ihtilafı anlamak için daha iyi bir konumdayız¹⁸. Rabbi Meir'e göre, eş (karı, zevce) ve câriye (nikahsız köle

¹⁴ Yer. Ket. 32b. בראשונה היתה מונחת כתובתה אצל אבותיה.

¹⁵ Aynı yer.

¹⁶ Ket. 82b. "לבתולה מאתים ולא למנה מנה יהיו מוקנין ולא היו נושאין נשים {בנותין} תניא נמי הכי בראשונה היו כותבין."

¹⁷ Talmud'un bu Takkana'sı (hükmü), Şimon ben Şetah'a atfedilir: "עד שבא שמעון בן שטח ותיקן שיהא כותב" Yer. Ket. 32c, B. Aynı eser, 82b. "בראשונה שהיתה כתובה אצל אחיה והיתה קלה." Yer. Ket. 32c, B. Aynı eser, 82b. "לה" כל נכסי אחרין לכתובתה". בעיניו להוציאה התקין שמעון בן שטח שתהא כתובה אצל בעלה והיה כותב לה כל נכסי ראית לי אחרין וערבאין לכסף "כתובתיך" Tos. Ket. XII, 1.

¹⁸ איזו היא אשה ואיזו היא פלגש? רי מאיר אומר: אשה יש לה כתובתה ופלגש אין לה כתובה. רי יודה אומר: אהת זו ואחת זו יש. Yer. Ket. 29d. לה כתובה אשה יש לה כתובה ותנאי כתובה פלגש יש לה כתובה ואין לה תנאי כתובה.

kadın) arasındaki fark, eş'in **Ketuba**'ya sahip olması, câriyenin **Ketuba**'sının olmaması. Rabbi Judah'a göre ise câriye de bir Ketuba'ya sahipti. Yani, kocanın ölmesi durumunda, karı (eş) para alırdı. Bununla beraber, eş (karı), **Ketuba**'ya kocanın bütün servetinin (Mohar bedeli) 200 zuzimi teminat altına almak için rehin kaydını şart olarak koymasındır. Bu kısım, câriyenin Ketuba'sına yazılmaz. Cariye, eğer sabit bir mülk ya da 'ikâr olursa para alabilir ve bud a tamamen mirasçılarını iyi niyetine bağlıdır.

Takkana [תקנה] başlangıçta boşanma ya da kocalarının ölümü halinde çaresiz ve perişan kalacak kadınları korumak amacıyla konuldu. Yahudi din adamları Tanna'lar, servet sahibi kadınlara, bu **Takkana**'nın bir yararı dokunmayacağını ve bir Ketuba olmaksızın evlenebileceklerini ve bu durumun da **Takkana**'nın evrenselliğini geçersiz kılacağını anladılar. Bu **Takkana**'ya bir süreklilik-devamlılık ve genel uygulanabilirlik¹⁹ gücü vermek için, yahudî din adamları (Tannaim), -zevce **Ketuba**'ya dair rüchan hakkından feragat etse de-, kocaya eşiyile (karısıyla) bir **Ketuba**²⁰ olmaksızın yaşamasını yasakladı.

Bir Takkana hem Yahudî Kutsal Kitap yazınında hem de geleneksel hukukunu oluşturan Halakalarda kimi destekler bulduğundan, **Ketuba** reformu bu yüzden erken bir Halaka'ya²¹ (kararlaştırılmış hukukî bir kural, uygulama) istidlal yoluyla vazedilmiştir. Bir kadının eş olarak (zevce) elde edilebilmesinin üç yolundan biri **Şetar**'dır. Önceden **Şetar**, kızın babası tarafından yazılırdı ve sonuçta Tobit'in hikayesinde de yukarıda gördüğümüz gibi dînî törenin (tekes) önemli bir parçası haline geldi. Bu **Şetar**, Roma hukukundaki *confarreatio*'ya benzer. Yahudi din adamları (Tannaim), **Şetar**'ın damat²² tarafından yazılmış olması ve bunun biri Kidduşin ve diğeri 200 zuzim ile ilgili taahhütü içeren iki kısımdan oluşması gerektiği şeklinde **Ketuba** reformunu yorumladı. Bu sebeple, **Ketuba**, o zamanların ekonomik şartları tarafından zaruretten dolayı yapılmış bir reformdur.

¹⁹ Bir Takkana (hüküm) kendi gerçek doğası itibarıyla aslında evrenseldir, kalıcıdır ve bütün durumlara uygulanabilir. Takkana'nın hedefi, din ve hayatın ahenk ve dengesini sağlamak (için) amacıyla, ya bir kıssa, ya Tevratî şeriatın yorum veyahut ilk dönemdeki bir Halaka (hadisteki bir sünnet ve uygulama gibi) vasıtasıyla Şeriat'ın modifikasyonu (kısmî değişiklik, tadilat) ve iyileştirilmesini temin etmektir. Bkz. S. Zeitlin, "The Halaka in the Gospels", *H. U. C. Annual*, Cilt I, 365; a.g.mü., "Takkanot Ezra", *JQR*, 1917.

²⁰ B.K. 89a.

²¹ Talmudî ifadeye göre (Ket. 10. Krş. Yer. Ket. 36b), Ketuba'ya dair Takkana (hüküm), Tanakh'ın "ישקול כסף כמהר הבתולות, מכאן סמכו חכמים לכתובה אשה מן התורה" ayetinden çıkarılmıştır. Bu ifade, Ketuba'da yazılacak olan 200 zuzim cümlesindeki bente işaret eder. Krş. Mek. 17. "ואין מהר אלה כתובה". Bununla beraber, Şetar Ketuba, ilk dönemdeki bir Halaka'dan çıkarıldı.

²² Tos. Kid. I, 2'de bulunan "אפילו כתב לה על החרס ונתן לה על שטר פסול" şeklindeki ifade Ketuba'nın henüz ortaya çıktığı bir döneme işaret eder gözükmektedir.